

Adriaan Kuijper

GENADEBROOD

ALFABET UITGEVERS

2022

EI

Vanaf zijn bed op het buitenterras van het sanatorium Helio-
mare in Wijk aan Zee keek Adriaan Kuyper omhoog naar
de blauwe hemel. En terwijl de wolken voorbijtrokken als on-
schuldige schaapjes telde hij zijn zegeningen.

Voor een geluksvogel had hij behoorlijk wat pech gehad in zijn
jonge leven; je zou zelfs kunnen beweren dat het noodlot een
oogje op hem had. Maar daar dacht Adriaan zelf anders over.
Pech, dat was het leven zoals het je overkwam: een spijker in je
band, een bedorven ei bij het ontbijt of een openstaande brug
onderweg naar je werk.

Want een geluksvogel was hij. Zoals een zwaluw is gemaakt
om te vliegen langs een wolkeloze hemel, zo was hij geboren om
te zwerven langs 's heren wegen, te baden in de zon en te leven
van de wind.

Dat hij daarbij weleens een veer liet of gedwongen werd te
schuilen tegen regen en kou deerde hem niet. Het maakte hem
immers niet minder een vogel. Daarnaast gevraagd sprak hij met
glimmende ogen: ik heb zoveel geluk gehad in mijn leven, ik
moet wel genoeg pech hebben om alles in evenwicht te houden.
Voor- en tegenspoed kon je niet los zien volgens hem, ze hoorden
bij elkaar als honger en stillen, dorst en laven en nacht en dag.

Zo kon het gebeuren dat hij ondanks zijn goede gesternte nu vastgekleusterd lag aan dit ijzeren ziekenhuisbed, met weinig hoop voor de toekomst.

Met een hand streek hij door zijn uitdunnende haar. Van blond en golvend was het in een paar nachten zwart en stijf geworden. Het was een vreemde gewaarwording geweest om 's morgens in de spiegel plots een andere jongen te zien dan de gene die hem daar gewoonlijk begroette. Volgens de artsen was het een bijwerking van de medicatie geweest, maar Adriaan had het gevoel dat zijn lichaam zelf deze verandering veroorzaakt had. Alsof het uit lijfsbehoud gestopt was met alles wat daar niet aan bijdroeg. Wat had je immers aan uiterlijke schijn waar het op wilskracht aankwam? En wilskracht was het enige wat hem op dit moment nog restte.

Toen dokter De Boer die ochtend binnen was gekomen had Adriaan het meteen geweten: de man had de rijen met bedden overzien als een generaal het slagveld na een verloren gevecht. Even later had hij hem het slechte nieuws gebracht.

We kunnen niks meer voor je doen, sprak de arts met lege ogen en vingers die frummelden aan de knopen van zijn witte jas.

Niks? Geen medicijnen?

Je bent uitbehandeld, antwoordde de dokter mismoedig. Ik kan je hoogstens wat pijnstillers voorschrijven.

Het leek ineens stil in de zaal, alsof de andere bedbewoners hun adem inhielden om het gesprek te kunnen volgen.

En een operatie? informeerde Adriaan voorzichtig. Hij keek naar de stethoscoop die als een nutteloze medaille rond de nek van de dokter bungelde. Sinds enige tijd bestond er een kans op

genezing en dit nieuws had zich als een goedaardig virus over de zaal verspreid. Operatie, als een toverwoord was het van bed tot bed gefluisterd. Het was de droom waarmee de zieken zichzelf in slaap susten, een vierlettergeregipig gebed voor de kanslozen.

Opereren, herhaalde de dokter, alsof Adriaan hem net op een idee had gebracht, dat zal helaas niet gaan. Niet in jouw geval. Bij ruggenmerg-tbc proberen we daar zo lang mogelijk mee te wachten.

Mag ik dan misschien een extra kussen? Dan kan ik wat zien.

Ook dat kan ik je niet geven, zei De Boer vlak. Hoe platter, hoe beter. Sorry Adriaan, ik had je graag beter nieuws gebracht. Ik zal vragen of ze een spiegel boven je bed installeren.

Daarmee was het consult voorbij geweest. De arts had het uiteinde van zijn stethoscoop weggeborgen tussen de knopen van zijn witte jas en was als een onheilsprofeet naar het volgende bed gesloft. Soms had hij een patiënt overgeslagen, daar waar een behandelplan aan het bed hing ten teken dat Gods wrake voorlopig aan dit huis voorbij kon gaan. Dat waren de nieuwkomers, wist Adriaan, die hadden nog baat bij hulp. De anderen niet, die waren net als hij uitbehandeld. Tbc was een sluipmoordenaar: als het eenmaal je lijf was binnengeslagen, wist je nooit waar het zich schuilhield en kon het op ieder moment toeslaan. Platliggen was de enige verdediging, rust het laatste medicijn.

Zo was Adriaan begonnen aan een langzame rigor mortis, waarbij de ziekte zich stilletjes tegoed deed aan zijn lichaam. Zijn plas deed hij in een gekromde fles, zijn voedsel werd hem gevoerd, en zijn vermaak bestond uit eenmaal per dag luchten. Dan reden de zusters de bedden naar buiten om de patiënten wat frisse lucht te gunnen en de vloeren van de zalen te dweilen met ruime hoeveelheden lysol.

Hij voelde aan het boek dat hij onder zijn dunne kussen verborgen hield. André Gide, *Niet als de anderen*. Hij had het gekozen uit het stapeltje waarmee de zuster wekelijks langs de bedden ging. Niet om te lezen maar omdat het dik genoeg leek om zijn hoofd wat steun te geven en dun genoeg was om niet op te vallen.

Hij was geen lezer. Hij had zijn eigen verhaal. Boeken beschouwde hij als een ingedroogde versie van het leven, zoals soep uit een zakje. Daarom hield hij ook niet van schilderen. Het sanatorium stelde kwasten en verf beschikbaar aan de patiënten maar na twee pogingen was hij ermee gestopt. Wat hij voor ogen had gehad was nooit op het doek verschenen en liever hield hij het bij de beelden in zijn hoofd. Zo kon hij Jevgenia uittekenen in zijn gedachten. Haar neus, haar hals, de kuiltjes boven haar billen.

Hij trok het kussen een stukje omhoog en keek om zich heen naar de andere patiënten op het buitenterras. Sommigen lazen wat, anderen staarden wezenloos naar de hemel. Als levende lijken lagen ze onder de witte lakens, de armen gestrekt, klaar om opgebaard te worden.

Uitbehandeld, dacht hij terwijl hij in stilte het woord spelde, het scheelde maar twee lettergrepen met uitgang en uitvaart. Hij stelde het zich horizontaal voor in de kruiswoordpuzzel die Mina wekelijks voor hem meenam, en bedacht dat hij iets moest verzinnen om aan het kat-en-muisspel met de dood te ontsnappen.

Hij wendde zijn blik af om naar de wolken te kijken. Binnen klonk het geschraap van zinken emmers op de stenen vloer, buiten floten de vogeltjes onbekommerd hun lied.

Zou dat mogen? had hij gevraagd toen hij vanuit quarantaine naar de zaal was verhuisd. Het bed naast hem werd op dat moment bezet gehouden door Jan Jong, een stevige boerenzoon uit Bovenkarspel die zijn armzalige leven trachtte te redden door hele dagen binnensmonds te bidden tot de Heer.

Wat? zei Jan, opgeschrikt uit zijn gebed.

Een instrument spelen? Dat vroeg ik me zomaar af. De dokter heeft er niks over gezegd. Ik heb een mondharmonica.

Zolang je je daar druk over maakt ben je nog niet dood, prevelde de bange reus. Ik zal voor je bidden tot de Heer.

Dat is vriendelijk maar het hoeft niet, glimlachte Adriaan.

Verstoord draaide zijn buurman zich om.

Ik geloof niet in uw God en ik vind het nogal huichelachtig om hem dan toch iets te vragen, zei Adriaan.

Hm, bromde Jan, die van gereformeerden huize kwam en muziek als liederlijk beschouwde, volgens mij heb je wel iets belangrijkers aan je hoofd.

Juist daarom, antwoordde Adriaan, misschien dat het wat afleidt.

Waar zijn lotgenoot verzoop in zijn ellende probeerde Adriaan blijmoedig het hoofd boven water te houden. *Blijmoedig*, hij vond het een mooi woord omdat er moed voor nodig was om blij te zijn. Optimisme was voor hem een daad van verzet.

Jan slaakte een vermoeide zucht. Ijdelheid der ijdelheden, lispelde hij en hij stortte zich vol overgave in een nieuw gebed.

Die laatste smeekbede was echter niet verhoord, wellicht dat de duivel het bericht had onderschept, want niet lang daarna voegde Jan zich bij zijn Vader in de hemel.

Daarop was zijn plek ingenomen door Sjaak te Weme, een handelsreiziger uit Den Helder met een voorliefde voor flauwe grappen.

Wat een mop, grinnikte Sjaak toen de zusters zijn bed naast dat van Adriaan parkeerden, er valt hier niks te lachen en toch lig ik plat.

Met Sjaak had Adriaan het goed kunnen vinden. Hij had hem de truc met het kussen geleerd.

Wat heb je gekozen? vroeg Adriaan toen de zuster wegreed met haar karretje vol boeken.

Iets van Couperus.

En, bevat het?

Beetje dun.

Toch had zelfs Sjaak het, ondanks zijn *Stille kracht*, niet gered. Daarop was het de beurt geweest aan Kees de Roode, die zijn plek al snel weer af had moeten staan aan de volgende Jan: Jan Visser dit keer, een verlegen stratenmaker uit IJmuiden met couperose op zijn wangen van het vele buiten werken.

Grote kerels waren het geweest, sterk als ossen, maar bang als lammetjes. Hun spierkracht had ze niet kunnen redden. Als eiken waren ze geveld door de vernietigende storm. Sindsdien was het bed naast hem leeg gebleven en had Adriaan het contact met zijn burens tot een minimum beperkt. Het had geen nut om ze te leren kennen en je wist maar nooit of hun doodsangst besmettelijk was.

Een vleugje zeelucht bereikte Adriaans neusgaten en hij haalde diep adem. Hij dacht aan Jevgenia en betastte de ring die losjes om zijn magere vinger zat. Ze hadden het sieraad voor hun terugreis vanuit Duitsland gekocht bij een juwelier om hun liefde te bezegelen. Bij gebrek aan zilver had de oude smid twee exemplaren gesmolten uit koperen patroonhulzen. Liefde kostte weinig in tijden van oorlog.

Hij liet de ring van zijn vinger glijden en verborg hem in de palm van zijn hand. Waar het kleinood ooit hun trouw had gelymboliseerd, vormde het vandaag de schakel tussen haar leven en zijn nakende dood. Nu hij niet meer voor haar kon zorgen was het tijd om haar te bevrijden en de ring aan haar terug te geven. Hij was er klaar voor. *Nu kan ik sterven zonder treurig te zijn*, had hij ergens gelezen. En zo was het, hij had verdriet noch spijt.

Ben je bang? had zijn zus Mina gevraagd toen ze op advies van de artsen een nacht bij hem was komen waken.

Ze had met haar tas op schoot gezeten alsof ze klaar was geweest om te gaan, zich angstig vasthoudend aan de hengsels.

Ik heb me er wel mee verzoend, had hij haar gerustgesteld terwijl hij de ziekte in zijn lichaam voelde branden.

Na die nacht was de koorts even plotseling verdwenen als zij gekomen was. Wellicht dat hij daarom nog in leven was: dat hij met zijn gebrek aan angst de dood om de tuin had geleid.

Tevreden zoog hij de frisse zeebries zijn longen in en hij draaide zijn hoofd opzij om naar de duinen te kijken. Hij zag de heiige luchtstrook boven de gebleekte kruinen, het verre helmgras dat meeboog in de wind, de meeuwen die langsscheerden in hun wispelturige vlucht.

Hij kon het hier wel uithouden, hij had de buitenlucht, de lieftallige zusters en genoeg herinneringen aan voorbije levens om zich niet te vervelen.

Aanvankelijk had de vroedvrouw er weinig fiducia in gehad.

Hij is wel klein, sprak ze sneu terwijl ze het magere lijfje in een ruwe katoenen doek wikkelde.

In de hoek tikte het kolenkachtje driftig de tijd weg. De

gloeiende mica raampjes leken angstig de kleine kamer in te turen.

Ik weet het niet, ik zou nog effe niet te veel an hem hechte, snerpte de vrouw.

Adriaan was geboren met het vruchtvlies nog om zijn hoofd en dat werd als een slecht voorteken gezien. Volgens de volkswijsheid groeiden kinderen die met de helm geboren waren vaak op tot zieners, ze konden ziekten en begrafenissen voorspellen en misschien wel die van jou.

Ik zal het vlies verbranden, je weet maar nooit, sprak ze ernstig, toen ze naar het omgewoelde bed liep om het bundeltje met Adriaan te overhandigden aan Johanna, de vrouw die hij zou leren kennen als zijn moeder.

Johanna lag nog na te hijgen van de bevalling maar vond niettemin de energie om haar armen uit te strekken naar haar schamele cadeau.

Dan moet hij maar snel leren eten, fluisterde ze. Ze vlijde de kleine tegen haar verhitte lichaam aan en schonk hem een droge tepel – haar ogen in zichzelf gekeerd, haar stem zacht van vermoeidheid.

Toen Klaas Kuyper even later onzeker de bedompte ruimte betrad was zijn conclusie dezelfde.

Niet echt groot. Zeg maar gerust klein. Nou, dan weten we tenminste dat het er een van mij is, besloot hij.

Hij telde de teentjes en vingertjes van zijn nieuwgeborene, snoof tevreden zijn geur op en legde de kleine Adriaan weer terug in het warme nestje van lakens naast zijn vrouw.

Klaas zelf was ook niet groot, zijn lengte zat vanbinnen, alsof zijn ziel te omvangrijk was voor zijn lichaam. Hij had de spieren

van een putjesschepper, de stem van een zeebonk en een blik in zijn ogen waarmee je een haardvuur aan kon steken. Zo waren alle elementen in hem vertegenwoordigd. Zijn gebrek aan hoofdhaar compenseerde hij met een reusachtige snor, die hij als een juk met zich meedroeg.

Het verhaal ging dat Klaas zich ooit door de andere jongens uit het dorp had laten uitdagen om met een gewicht aan zijn pink zijn naam in de schors van de dorpseik te krassen. Sindsdien was zijn faam meegegroeid met de letters in de bast, die er ieder jaar een ringetje bij kregen.

Zijn voorouders van moederszijde waren hugenoten die onder de naam Petit naar Nederland waren gevlucht. Hun genen waren sterker gebleken dan die van de Kuypers met wie hun bloed zich had vermengd. Waar de Kuypers geroemd werden om hun lengte en grootmoedigheid, waren de Petits klein en fel. Het had een fraaie nieuwe soort opgeleverd: een geslacht van gedrongen trotse mensen met een aanstekelijke levensvreugde.

In het dorp waren ze graag gezien en na drie generaties hoorden ze bij Schagen als de woeste knotwilgen langs het Rapenpad.

Als Klaas 's morgens naar zijn werk toog, met zijn spijkerkist op de schouder, bogen de boeren als vanzelf om hun pet af te nemen. Bij de bakker maakten de klanten plaats voor de kleine Adriaan, die de winkel in kwam voor een halfje melkwit en wat krentenbollen. Alsof ze bang waren om hem te verdrukken. 's Avonds, wanneer de familie zingend de vaat deed bij het geopende keukenraam, hielden de dorpelingen ongemerkt de pas in om te luisteren naar het meerstemmige gezang.

De Kuypers waren de kleinste sterren aan het Schaagse firmament, maar hun licht scheen zo fel dat ze de rest van het dorp deden verbleken. Ze woonden in een huisje aan De Dreef

en leken geboren te zijn voor het geluk. Tot Klaas op een stralende woensdagmiddag op een oude platte kar naar huis werd gebracht door vier collega's en de dokter in allerijl uit zijn middagslaap werd gehaald.

Klaas was timmerman in de bouw. Omdat hij klein en rap was, werkte hij meestal op grote hoogte. Daar was hij in zijn element; hoog op zijn steiger genoot hij van de frisse lucht en nam hij, tussen het plaatsen van de nokbalken door, de tijd om de omgeving in zich op te nemen. Hij wiste het zweet van zijn voorhoofd en rechtte zijn vermoeide rug.

In de verte lagen de groene akkers als verfstreken over het landschap. Aan de horizon glommen de duinen in het zonlicht. Klaas voelde hoe zijn hart zich vulde met trots. Hij hield van zijn geboortestreek. Met zijn hamer en zaag was hij iedere dag in de weer om het laagland aan de zee te onttrekken. Als een kleine Noach keek hij om zich heen vanaf zijn zelfgetimmerde berg.

In de dorpsstraat zag hij rooie Mien achter haar kind aan rennen. Even verderop verliet pastoor Wientjes gehaast het huis van Jan de Rijk, de schillenboer die onlangs zijn vrouw verloren had aan een besmettelijke ziekte.

Klaas bekruste zich, zocht een mooie rechte spijker uit en maakte zich klaar voor een volgende klap met de hamer toen plots de planken onder zijn voeten begonnen te bewegen. Zuchtend en kreunend zakte de steiger door zijn poten. Klaas zocht wanhopig naar houvast, maar alles wat hij vond trok hij mee in zijn val. Hij bonkte met zijn hoofd tegen een plank, klapte dubbel over een steigerbalk en kwam neer op zijn rechterbeen, dat hij daarbij op vier plaatsten verbrijzelde.

Eenmaal op de grond werd hij door zijn maten weggetrokken uit een regen van drieduims nagels die als ijspegels uit de lucht kwamen vallen. Zijn spijkerbak had nog staan wankelen op de rand van het gebouw om zich daarna moordzuchtig in de diepte te storten. Met een vernietigende klap kwam het gevaarte neer op de plek waar Klaas zojuist nog gelegen had.

Je hebt geluk gehad, zou de dokter later tegen hem zeggen, je had wel dood kunnen zijn. En dat vond Klaas ook. Eenmaal weer op de been deed hij in het hele dorp verslag van zijn goede fortuin, waarbij hij niet naliet om te vertellen hoe hij zich net voor de val had bekruist.

De Heer bewaart ons en Zijn nagels treffen ons niet.

Klaas was ontsnapt aan de ijzeren toorn van de Almachtige, maar de klap had zijn vleugels gebroken. Klimmen kon hij niet meer en lopen deed hij voortaan leunend op zijn stok. Zodoende verloor hij zijn werk en trok hij de rest van het gezin mee in zijn val.

Fluitend liep Adriaan door de dorpsstraat. Hij had geknikkerd met de kinderen uit de buurt en flink gewonnen: drie kalebasen had hij geraakt met één welgemikte gooi en vijf strontjes had hij verdiend met putten. Hij berekende zijn winst en voelde tevreden aan de glazen kogeltjes in zijn zak. Eigenlijk hield hij meer van gewone knikkers, strontjes leken beschilderd terwijl de schoonheid van knikkers juist verstopt zat onder het gebutste glas, zodat je ze in het licht moest draaien om er een glimp van op te vangen. Maar strontjes brachten geluk, dat wist ieder kind en dat maakte ze begerenswaardig.

Thuisgekomen trof hij tot zijn verbazing zijn ouders aan tafel met tegenover hen, achter een koud kopje koffie, meester

Peeters, het hoofd van de Schaagse katholieke school en tevens Adriaans onderwijzer. Meester Peeters was een strenggelovige man met ogen zo grijs en sleets als de pakken waarin hij gekleed ging. Hij knipperde nooit en keek dwars door je heen. Wat hij in Adriaan zag beviel hem meesttijds bar weinig. Een ondermaats jongetje met weinig interesse voor de vele nuttige zaken die hij hem te leren had. Op het schoolplein was Adriaan de gangmaker, maar in de klas bungelde hij meestal lusteloos achter aan het peloton. Hij was het tegenbeeld van zijn broer Anno, op wiens faam hij aanvankelijk de school was binnengeloodst.

Dus jij bent de jongere broer van Anno, had de onderwijzer op de eerste schooldag dreigend gesproken. Dan hoop ik dat jij zijn voorbeeld volgt en net zo hard je best doet. Dat voorbeeld was al snel onnavolgbaar gebleken. En na een moeizaam halfjaar op de voorste rij was Adriaan verbannen naar de achterste banken van het klaslokaal, waar het zaaisel van meester Peeters geen vruchtbare bodem meer had gevonden.

De twee broers bleken in alles elkaars tegenpool. Waar Anno twee klassen hoger grossierde in negens en tiens, wist Adriaan met moeite een mager zesje bij elkaar te schrapen. Hij kon knikeren, zingen, op zijn vingers fluiten en stoepkrijten, alleen leren lag hem niet. Zodra een verhaal uiteenviel in woorden en lettergrepen verloor hij zijn belangstelling.

De jongen is een dromer, sprak de onderwijzer vermanend tijdens de jaarlijkse rapportbespreking. Klaas en Johanna waren als laatsten de klas binnengeroepen en zaten in Adriaans schoolbankje te kijken hoe de man als een boze reiger door het lege lokaal stapte, zijn hoofd gebogen op zoek naar aas.

Hendrik Peeters was een man van aanzien, onbuigzaam als de houten liniaal waarmee hij op zijn lessenaar sloeg om de klas

tot stilte te manen. Daarbij had hij het gelijk van het vaderlandse schoolsysteem aan zijn zijde.

Recht is recht en krom is krom. Het gaat om het getal onder aan de streep en een nul kun je niet vermenigvuldigen, doceerde hij, waarna hij doorgaans bij het woord *nul* zijn grijze ogen op Adriaan liet rusten.

Hij ziet werkelijk ieder vogeltje vliegen, vervolgde de man.

Dat klopt, antwoordde Klaas, we hopen dat hij ooit boswachter wordt.

U maakt een grap?

Niet in het minst, zei Klaas monter, hij is erg geïnteresseerd in de natuur.

Hij kan andere dingen, suste Johanna zonder overtuiging.

Hij zou een voorbeeld moeten nemen aan zijn broer, vervolgde meester Peeters terwijl hij terugbeende naar zijn lessenaar.

Eén bolleboos in de familie is voldoende, bromde Klaas, en meisjes brengen geen brood op de plank.

Adriaan bleef in de deuropening staan. Uit de stilte die viel begreep hij dat het gesprek aan tafel over hem was gegaan. Vader zat verslagen op zijn stoel en zocht de hand van moeder, die wegkeek met lege ogen.

Ik kan u niet tegenhouden, sprak de hoofdonderwijzer haast opgelucht. Hij streek zijn grijze jasje recht en leunde voorover om geërgerd de asbak te verzetten die niet naar zijn zin stond. Daarna keek hij om zich heen als om de schade op te nemen. Toen zijn blik die van Adriaan kruiste glimlachte hij minzaam.

Ik weet het, hernam vader, maar we hebben geen keuze. Hij kan in de leer bij Tol.

In Alkmaar? vroeg meester Peeters zuinigjes, hoe komt hij daar?

Op de fiets, sprak vader, hoe denkt u anders?

In stilte voelde Adriaan aan het breekbare geluk in zijn broekzak. Hij mocht van school.